

AGDER
fylkeskommune

Kunnskapsgrunnlag

Regionplan Agder 2030- regional planstrategi

August 2023

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	4
Globale megatrender	5
1. Befolkning	7
1.1 Utenlands innvandring – stor kilde til befolkningsvekst	8
1.2 Flere eldre, færre barn og unge	9
2. Bolig og husholdninger	10
2.1 Boligmassen og boligenes geografiske fordeling er i endring	10
2.1 Flere husholdninger uten barn.....	10
3. Areal og natur	12
3.1 Arealer under press	12
3.2 Naturmangfoldet er truet	13
4. Energi og klima	15
4.1 Klimaendring og klimatilpasning	15
4.2 Stort behov for kutt i klimagassutslipp og energieffektivisering	15
4.3 Karbonfangst (CCS)	16
5. Mobilitet	18
5.1 Stor forfall på fylkesveinettet	18
5.2 Kollektivtrafikk, sykkel og gange	18
5.3 Klima- og miljøutfordringene krever omstilling	19
5.4 Digital infrastruktur	20
6. Utdanning og kompetanse	21
6.1 Utdanning.....	21
6.1 Fremtidens kompetansebehov.....	22
7. Arbeidsliv	24
7.1 Lav sysselsetting generelt blant kvinner	24
7.2 Inntekt.....	25
7.3 Stønader fra NAV øker	26
7.4 Utenforskap	27
7.5 Den arbeidende delen av Agders befolkning antas å synke	27

8. Næringsliv	29
8.1 Agder – en sterk industriregion.....	29
8.2 Eksport og verdiskapning	29
8.3 Gründerregion med mange nyetableringer.....	30
8.4 Reiselivsnæringen har en sterk posisjon.....	31
9. Kultur og fritid.....	32
9.1 Fritidstilbud og utenforskap.....	32
9.2 Spillemidler til idrettsanlegg	33
9.3 Bevaring av kulturminner – et viktig arbeid	34
10. Helse.....	35
10.1 Generelt god helse i befolkningen	35
10.2 Levevaner påvirker helsen	35
11. Samfunnssikkerhet og beredskap	38
12. Avslutning og veien videre	39

Introduksjon

Regionplan Agder 2030 skal bidra til å utvikle hele Agder. Planen ble vedtatt i 2019. Men mye har skjedd siden da. Ikke siden andre verdenskrig har verden sett så store endringer, så stor usikkerhet, og så mange muligheter. På grunn av dette gjør vi en revidering av regionplanen.

Revideringen gjøres som en del av arbeidet med å lage en ny regional planstrategi. Regional planstrategi er lovpålagt og skal utarbeides hvert fjerde år. Mens gjeldende regional planstrategi for Agder viser til målene i Regionplan Agder 2030, innarbeider vi nå Regionplan Agder 2030 i regional planstrategi. På den måten får vi kun en overordnet plan. Denne forenklingen vedtok fylkestinget 25. april 2023. Ny regional planstrategi og revidert Regionplan Agder 2030 skal vedtas høsten 2024. Veien dit vises i figuren nedenfor..

Figur 0.1. Veien mot Region planstrategi - revidert Regionplan Agder 2030

Dette dokumentet, markert blått i figuren, er utarbeidet av Agder fylkeskommune etter innspill fra eksterne samarbeidsaktører. Kunnskapsgrunnlaget beskriver viktige utviklingstrekk for Agder, inkludert bakenforliggende globale megatrender. Dokumentet er en kortfattet versjon av innholdet i Agdertall.no og har samme temastruktur. Agdertall.no er en nettside med statistikk fordelt på 11 hovedtema. Utfyllende informasjon kan sees der, inkludert statistikk på kommunenivå.

Globale megatrender

Megatrender er observerbare drivkrefter som er synlige i dag, og som antas å ville påvirke utviklingen i verden i lengre tidsperspektiv (i motsetning til hendelser, som skjer der og da). Forståelsen av megatrender er viktig for å vurdere hvordan en strategisk bør innrette seg for å møte ulike hendelser, utfordringer og å få gevinst av muligheter framover. De første årene etter at Regionplan Agder 2030 og planstrategien ble vedtatt har vært spesielle. I 2020 brøt det ut en verdensomspennende pandemi som påvirket Agders innbyggere i svært stor grad. I 2022 brøt det ut krig i Ukraina som har store ringvirkninger for Norge og Agder. Europa opplever nå den største migrasjonen av flyktninger siden andre verdenskrig. Energikrise med tilhørende høye strømpriser, økning i levekostnader, høye renter og til dels mangel på arbeidskraft er viktige utfordringer som påvirker Agders innbyggere.

En ny geopolitisk virkelighet i verden gjør at globalisering, som er en tidligere anerkjent megatrend, synes å dreie i retning regionalisering. Et eksempel på dette er at Europa i ønsker å ha kontroll på hele verdikjeder, for eksempel at batterier kan produseres i Europa slik at man blir mindre avhengig av produksjon i andre verdensdeler. Dette gir Agder nye muligheter i det grønne skiftet.

EU beskriver 14 megatrender som antas å ha stor betydning. I uprioritert rekkefølge:

- **Økende og endret karakter av ulikhet:** Andelen mennesker i ekstrem fattigdom i verden har gått ned, men gapet mellom fattig og rik øker.
- **Migrasjon:** Over 280 millioner mennesker lever utenfor eget fødeland, og tallet er økende. Mange er på flukt. På den andre siden gir migrasjon flyt av arbeidskraft og kompetanse på tvers av landegrensener.
- **Ressursmangel:** Etterspørsel og behov for vann, mat, energi, areal og mineraler øker betydelig, og utfordrer prinsipper om bærekraft, klimamål, naturmål og gir grobunn for konflikter. Tilgangen på ressurser og forbruket av dem er skjevt fordelt.
- **Urbanisering:** Drevet av ønske om flere muligheter; tilgang til arbeid, tjenester og utdanning flytter en stadig økende del av verdens befolkning fra land til by. Antallet som bor i by er doblet de siste 40 årene, og dette øker.
- **Klimaendringer og tap av natur:** Klimaendringer vil prege verden fremover, men styrken vil avhenge av i hvor stor grad og hvor raskt verdens utslipp blir redusert. Vi må tilpasse oss effekter av klimaendringene og forvalte arealene på en god måte.
- **Endret arbeidsliv:** Endringer i teknologi, demografi og arbeidsstyrke endrer arbeidslivet. Automatisering erstatter jobber, ny teknologi krever nye

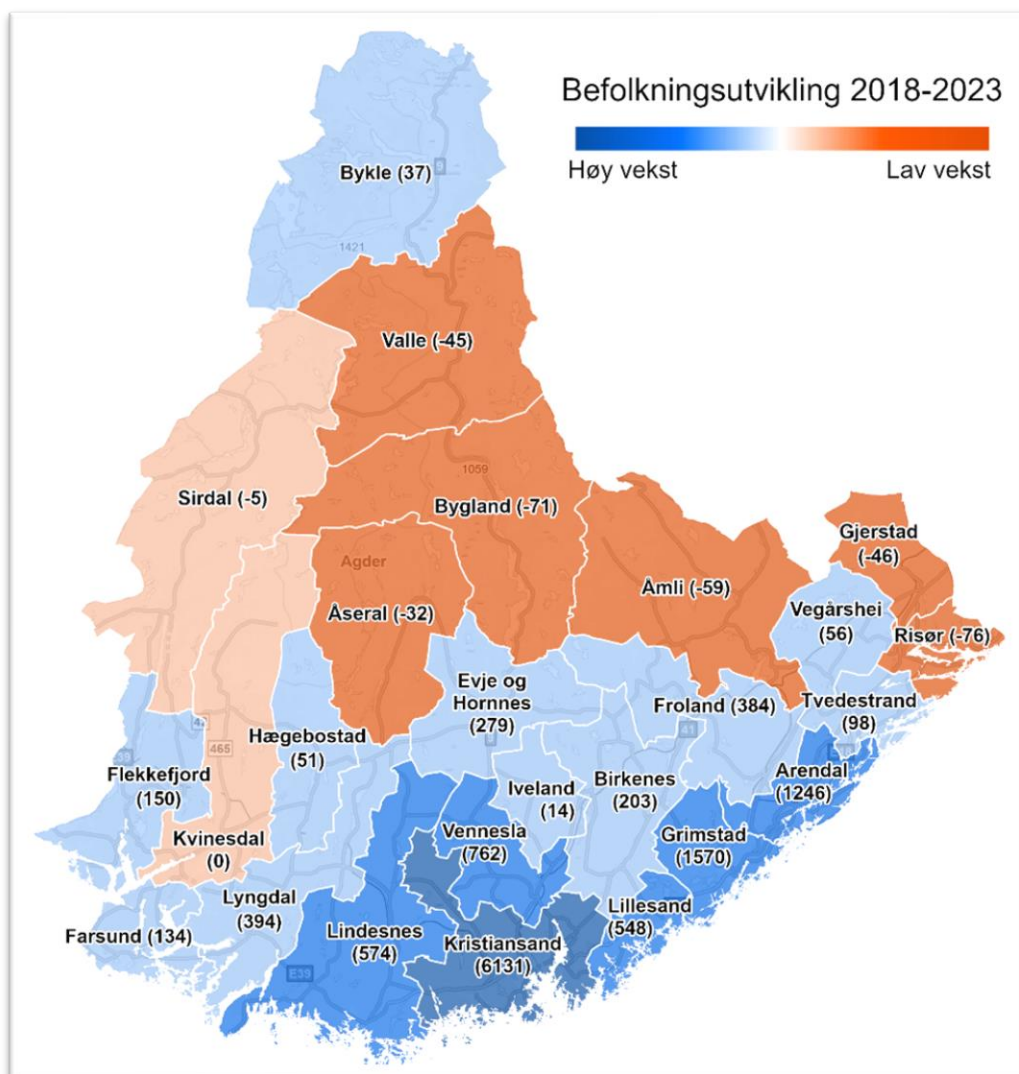
kompetanser. Høyere utdanning, sosiale og digitale ferdigheter forventes å bli etterspurt i økende grad.

- **Økt forbruk:** Verdens middelklasse forventes å øke til 5 milliarder i 2030, en økning på en milliard på 10 år. Dagens forbruk er allerede høyere enn naturens og klimaets tåleevne, og forbruket må dreies i bærekraftig retning.
- **Sikkerhetsbilde i endring:** Foruten endringer i balanse og konfrontasjonsnivå mellom USA, Kina og Russland er sikkerhetstruslene i verden i økende grad sammensatte. Aktører ønsker å oppnå større innflytelse gjennom energi- og råvarekontroll, politisk påvirkning gjennom digitale medier, cybertrusler o.l.
- **Endrede helseutfordringer:** Vi lever lenger og legevitenenskapen har redusert smittsomme sykdommer. Kreft, livsstilssykdommer, fedme og feilernæring gir økende helseutfordringer. Teknologiutvikling gir større muligheter for individrettet oppfølging og e-helse.
- **Geopolitiske endringer:** Fra å ha vært dominert av vestlige økonomier dreier verdens økonomiske makt mot øst og sør. Etter tiår med stadig sterkere globalisering er det nå tegn til fragmentering og fremvekst av en multipolar verden.
- **Teknologisk utvikling:** Teknologiutvikling, digitalisering og kunstig intelligens og fremmer nyvinninger som ikke bare kan forbedre, men som kan endre måten oppgaver løses, produksjon foretas, hvordan vi tar til oss læring, hvordan vi omgås og hvordan vi jobber.
- **Endret utdanning:** Teknologisk utvikling antas å kreve endret tenkning rundt utdanning. Dagens tilgang på informasjon og kunnskap kan gjøre uformell og ustrukturert læring enda viktigere. Omstillingsdyktighet og evne til livslang læring blir avgjørende.
- **Endringer på styresett:** Demokratiet blir utfordret av økt innflytelse av ikke-statlige aktører, og mindre tillit til klassiske medier. I tillegg er det en økt påvirkning gjennom sosiale medier og plattformer som gir større rom for følelsesstyrt fremfor faktabasert meningsdannelse.
- **Demografisk ubalanse:** Verdens befolkning antas å nå 9,7 milliarder i 2050, med høyest vekst i Afrika sør for Sahara og stagnasjon og nedgang i de fleste utviklede land. Befolkningen vil bli eldre, og flere vil bo i byer.

1. Befolkning

Per 1. januar 2023 hadde Agder 316 051 innbyggere. Agder har siden 2010 vært blant de raskest voksende regionene i Norge. Høy innvandring er hovedgrunnen til dette, men fylket har også en noe yngre befolkning og litt høyere fødselstall enn landsgjennomsnittet.

De siste fem årene har antallet innbyggere i Agder økt med 12 297. Nesten 70 prosent av veksten har kommet i Kristiansandsregionen. De kommunene som har hatt høyest prosentvis vekst i perioden er Froland, Lillesand, Grimstad og Kristiansand. Det var sju kommuner som opplevde befolkningsnedgang, og de med størst prosentvis nedgang var Bygland, Valle, Åseral og Åmli.

Figur 1.1. Geografisk fordelt befolkningsutvikling i Agder 2018-2023.

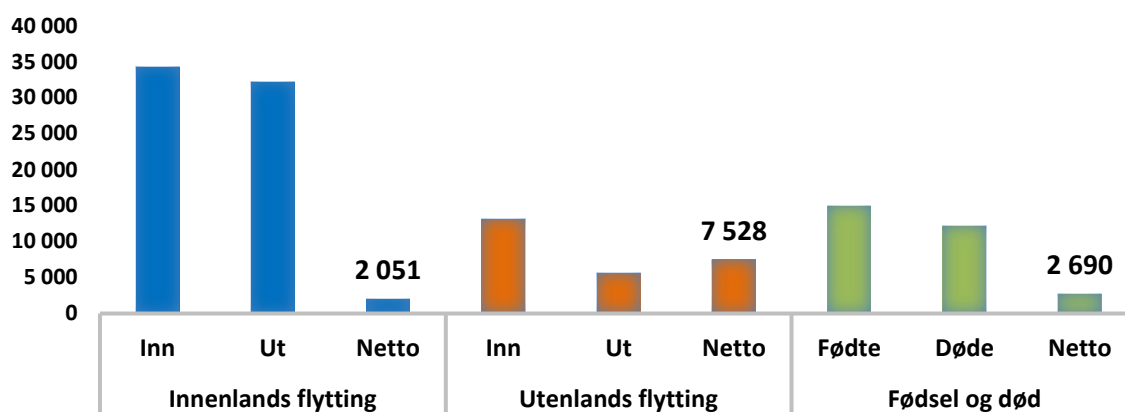
I dag bor 85 prosent av egdene i en av kystkommunene, og mer enn hver tredje egd bor i Kristiansand. Det er en global trend at flere velger å bo sentralt, både i by- og

bygdesentrum. Aldring, innvandring og ønske om nærhet til arbeidsmarkeder og tjenester er de viktigste årsakene til denne utviklingen.

Befolkningsframskrivninger fra SSB (2022) viser fortsatt vekst for Norge og Agder i perioden fram til 2050, men veksten er lavere enn før. Dette skyldes forventet lavere innvandring og synkende fødselstall (fruktbarhet). SSB prognosens hovedalternativ tilsier at Agder i 2050 vil ha 350 000 innbyggere. Det er stor usikkerhet i befolkningsprognoser.

1.1 Utenlands innvandring – stor kilde til befolkningsvekst

Statistisk sett påvirkes folketallet av forholdet mellom fødte og døde, og av flytting til og fra Agder. Differansen mellom antallet som blir født og antallet som dør kalles fødselsoverskudd, mens differansen mellom inn- og utflytting gir netto tilflytting. Summen av disse to faktorene utgjør folkeveksten.

Figur 1.2. Befolkningsutvikling i Agder 2018-22. Figuren illustrerer vekstfaktorene for folketallsutviklingen, og kombinerer statistikk fra ulike datakilder. Summen av nettoflytting og fødselsoverskudd avviker derfor noe fra offisielt tall for folkevekst i perioden (12 297 personer).

Innvandring fra andre land er den største kilden til befolkningsvekst i Agder, og er avgjørende for om det blir vekst eller tilbakegang i flere av kommunene. Fra begynnelsen av 2000-tallet og frem til koronapandemien i 2019 skyldtes langt over halvparten av folkeveksten utenlandsk innvandring, i stor grad arbeidsinnvandring. Hvordan innvandringen vil utvikle seg er alltid svært usikkert. Innvandringen var inne i en fallende trend, men i 2022 førte flyktnings situasjonen i Europa, på grunn av krigen i Ukraina, til så stor økning i innvandringen til Norge at Agder opplevde den sterkeste befolkningsveksten noensinne. Per 1. januar 2023 var Ukraina med 2 818 personer nummer tre på lista over landbakgrunn for innvandrere i Agder, etter Polen (5 225) og Syria (3 615). For ett år siden var Ukraina på 37. plass, med 345 personer.

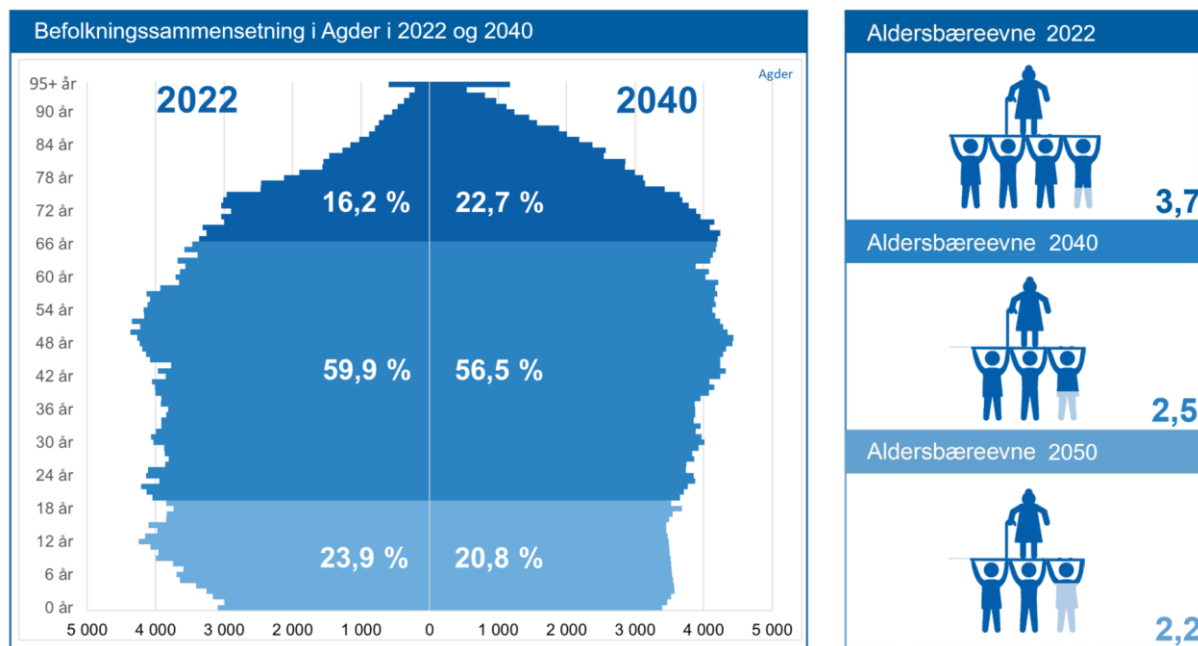
Per 1. januar 2022 har 16,4 prosent av egdene (51 784 personer) innvandringsbakgrunn eller er barn av innvandrere. For Norge er tallet 20 prosent. Omtrent 63 prosent av innvandrerbefolkningen i Agder har bakgrunn fra gruppen Europa utenom EU/EFTA og Storbritannia, Afrika, Asia, Amerika utenom USA og Canada, Oseania utenom Australia og NZ, polare områder). Merk at befolkningsstatistikken omfatter alle personer som har opphold i Agder på måletidspunktet, også personer som er på mottak i påvente av endelig bosetting i en kommune i Norge.

1.2 Flere eldre, færre barn og unge

Agder har fått en stadig lavere andel unge og en høyere andel eldre. Denne utviklingen vil bare fortsette i årene som kommer.

I Figur 1.3 sammenliknes befolkningens alderssammensetning i 2022 med beregnet alderssammensetning i 2040. Figuren viser et forventet lavere fødselstall og dermed mindre årskull i lavere aldre fremover, samtidig som de større årskullene som er i 50-åra i dag vil gå over i pensjonistenes rekker.

Status i 2022 er at 16,2 prosent av befolkningen er 67 år eller eldre, og framskrivninger fra SSB viser at andelen øker frem mot 2040 til 22,7 prosent. Dette fører til at aldersbæreevnen, forholdet mellom antall personer i arbeidende alder (20-66 år) og antall pensjonister (67+), vil gå ned fra 3,7 i 2022 til 2,5 i 2040, og videre ned til 2,2 i 2050.

Figur 1.3 Befolkningssammensetning i Agder i 2022 og 2040.

Flere eldre betyr også økende behov for tjenester rettet mot denne gruppen, noe som vil legge press på kommunale driftsbudsjett i årene som kommer. Aldringen er sterkest i distriktskommuner, fordi en høyere andel av den yngre befolkningen flytter mot byene for å studere eller arbeide. En relativt lavere andel flytter hjem igjen.

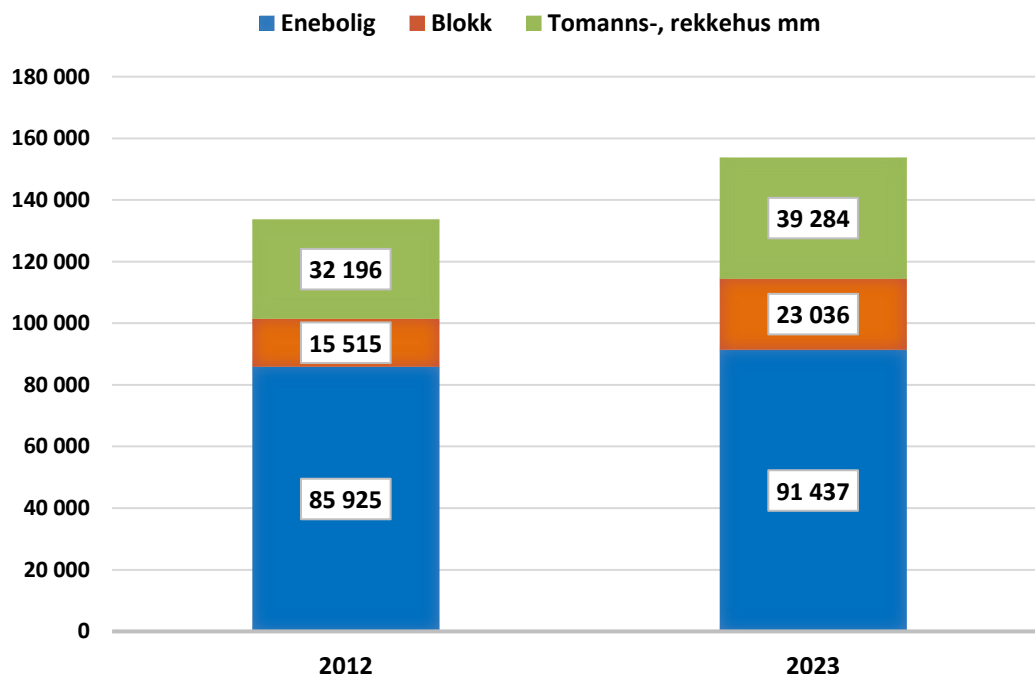
2. Bolig og husholdninger

2.1 Boligmassen og boligenes geografiske fordeling er i endring

Over 90 prosent av befolkningen på Agder bor i byer, kommunesentre og tettsteder. Per 2023 ligger 79 prosent av Agders 154 000 boenheter innenfor det SSB definerer som tettsted. I 2012 var denne andelen 75 prosent. Av i overkant av 20 000 nye boenheter etter 2012 har 99 prosent blitt bygd i tettsteder.

Selv om godt over halvparten av alle nye boenheter i Agder etter 2012 er av mer “konsentrert form”, utgjør eneboligandelen fremdeles 60 prosent.

Mengden eneboliger som bygges har vært relativt stabil over tid, og har ligget i overkant av 500 i året. Andelen gikk vesentlig opp i 2021 og 2022 (etter koronapandemien).

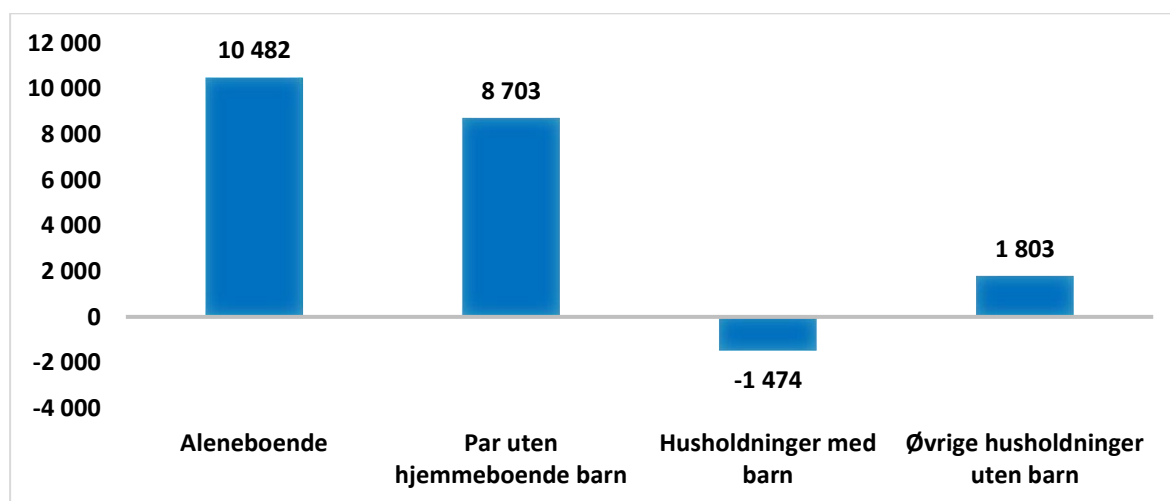
Figur 2.1 Forenklet sammenlikning av boligmassen i Agder per 2012 og 2023.

2.1 Flere husholdninger uten barn

Husholdningsstatistikk beskriver hvordan personer er bosatt i privatboliger. Det var

omtrent 143 000 husholdninger i Agder i 2022. Andelen aleneboende har vært økende på landsbasis siden tidlig i forrige århundre. Per 2022 er 39 prosent av alle husholdninger av typen aleneboende. Andelen husholdninger som består av par uten hjemmeboende barn er også økende, og ligger på 25 prosent i 2022. Andelen aleneboende og par uten hjemmeboende barn utgjør dermed i 2022 til sammen 64 prosent av alle husholdninger.

Andel husholdninger med barn har sunket fra 41 prosent i 2005 til 32,5 prosent i 2022. Aldring, redusert fruktbarhet, redusert ekteskaphyppighet og familiesplittelser er viktige grunner til dette.

Figur 2.2 Figuren viser endringer i husholdningssammensetningen fra 2012 til 2022. I perioden kom det til nesten 20 000 nye husholdninger i Agder.

Lenke til mer kunnskap:

<https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom>

3. Areal og natur

3.1 Arealer under press

Byspredning på Agder, i form av omfattende bolig- og næringsutbygging og store arealreserver utenfor definerte tettsteder, fører til stort arealbruk med nedbygging av både naturområder og dyrket mark. Byspredning fører også til økte reiseavstander, mer kompliserte forhold for tjenesteyting og kollektivbetjening.

Statistikker som viser omfanget av arealbruk og tilgjengelige arealressurser er svært viktige beslutningsgrunnlag. Det har imidlertid vært vanskelig å dokumentere endringer i bruk av natur på grunn av svak dokumentasjon i nasjonale datasett. Ved etablering av arealregnskap for Agder er dette grunnlaget blitt vesentlig styrket, slik at man heretter over tid vil få oversikt over:

- Endringer i areal som tas i bruk eller opparbeides til ulike formål
- Endringer i utbredelsen av arealtyper
- Endringer i planlagt bruk av areal i kommunale planer.

Fram til 2022 har man i Agder tatt i bruk eller opparbeidet et areal på omtrent 372 km². Boligbebyggelse beslaglegger mest areal (ca. 42 prosent), fulgt av fritidsbebyggelse (19 prosent) og næring/tjeneste (15 prosent).

Dette betyr at vi har opparbeidet eller bebyggt ca. 1,2 dekar per innbygger i Agder. I gjeldende kommuneplaner og reguleringsplaner ligger det inne ca. 622 km² med byggeområder. Av dette arealet er ca. 430 km² byggeområder som i dag ikke er opparbeidet. Dette er et omfang som tilsvarer omtrent 14 dekar *per nye innbygger* i Agder frem mot 2050.

Mye av dette arealet er imidlertid ikke reelt mulig å ta i bruk, siden det består av små fliker og rester av byggeområder som ikke kan bebygges. I arealregnskap for Agder er den faktiske planreserven, det vil si utnyttbare byggeområder, beregnet til ca. 230 km². Dette tilsvarer omtrent det samlede arealet av land og ferskvann i Tvedestrand kommune, og sju dekar per nye innbygger fram mot 2050. Dette tilsvarer omtrent sju fotballbaner.

Av de 230 km² med planlagte byggeområder er 58 prosent avsatt til fritidsbebyggelse, 20 prosent til boligbebyggelse, 15 prosent til næring/tjeneste og resten til ymse formål. Dersom gjeldende planreserve skulle bli realisert fullt ut, vil det blant annet føre til nedbygging av 171 km² skog, 14 km² myr og 5 km² dyrka mark. Den samlede klimagasseffekten fra en slik arealendring vil være på ca. 7 millioner tonn CO₂-ekvivalenter over 20 år.

Per 2022 er ca. 53 prosent av Agder dekket av skog, 30 prosent er åpen fastmark/fjell, 9 prosent ferskvann, 5 prosent myr og bebygd areal/samferdsel, mens dyrka mark og bebygd areal/samferdsel hver utgjør ca. 2,2 prosent.

3.2 Naturmangfoldet er truet

Miljø- og klimamessig bærekraft handler om at hensynet til klima og natur skal være førende for alt vi gjør når vi videreutvikler samfunnet. Ifølge FNs naturpanel kan inngrep og endringer i arealbruk true naturmangfoldet og på grunn av dette inngikk 188 land i desember 2022 en felles avtale om å ta vare på natur. Avtalen heter «*Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework*», men blir som oftest kalt Naturavtalen. Blant målene i Naturavtalen er:

- Forvalte all natur på en bærekraftig måte
- Verne og bevare 30 prosent av hav- og landområder
- Restaurere 30 prosent av ødelagt natur.

Skogen i Norge, og også skogen i Agder, er vurdert å ha redusert økologisk tilstand ifølge Norsk institutt for naturforskning. Ulike effekter av skogbruk, som mangel på gammel skog, samt påvirkning fra bygninger, veier og kraftlinjer er ansett som hovedårsakene til at tilstandsnivået er lavt. Noen skogtyper er særegne for Agder, slik som for eksempel rik edelløvskog, og det er ekstra viktig at vi ivaretar og forvalter disse med tanke på å oppnå god økologisk tilstand.

Norsk rødliste (2021) viser at drøye 1400 arter i Agder står i fare for å dø ut. For noen av disse artene, som for eksempel strandtorn, finnes nesten hele bestanden av arten i Agder. Agder har et særskilt ansvar for å ivareta slike arter. For de truede artene som finnes i skog er mangel på død ved og gammel skog hovedårsaken til at artene er truet.

Den største trusselen mot naturmangfoldet i Agder er at leveområder for dyr og planter blir ødelagt og eller splittet opp av arealendringer. Ifølge en artikkel hos Statistisk sentralbyrå var rundt 46 prosent av Norges landareal mindre enn en kilometer unna en bilvei i 2022, mens kun 19 prosent var minst fem kilometer unna nærmeste bilvei. For arter som trenger store habitat som ikke er påvirket av trafikk, er store deler av landet ikke egnet.

Villreinen er en arealkrevende art som nå opplever at leveområdene blir fragmentert. Leveområdene til villreinen er sterkt redusert på grunn av tidligere utbygging av veier og vannkraft. Bygging av fritidsboliger og hyttelandsbyer i randsonene til villreinens leveområder er også en trussel mot villreinen, da ferdsel i slike områder forstyrrer

villreinen og reduserer leveområdets funksjonalitet.

Også for andre hjorteviltarter vil fragmentering av leveområder påvirke bestandene. I kystområdene sør og øst for europaveien i Agder er bestandene av elg og hjort allerede påvirket. Det å ta vare på funksjonelle og sammenhengende leveområder vil også gjøre oss mer motstandsdyktige mot klimaendringene som kommer, særlig med tanke på de de hjorteviltartene som trives best ved lave temperaturer.

Den marine naturen er under sterkt press i Agder. Skagerrak har blitt betydelig forandret av klimaendringer og annen menneskeskapt påvirkning. Av alle havområdene i Norge, er det her endringen er mest markant ifølge Havforskningsinstituttet ([Rapp.nr. 2023-17](#)). Siden 2000 har det vært en betydelig nedgang i fangst av flere fiskearter langs Agderkysten, spesielt torsk.

I tillegg til å miste sin naturlige funksjon for de stedegne marine artene, senkes områdenes verdi også for sjøfugl og for menneskelig bruk og rekreasjon. Befolkningsvekst, økt utnyttelse av sjøarealer, klimaendring og havforsuring vil forsterke denne utviklingen i tiden som kommer.

Naturresevater, nasjonalparker og andre verneområder bidrar til å sikre naturverdier og bevare områder av internasjonal, nasjonal og regional verdi. Per 2023 finnes det mer enn 250 naturvernområder på Agder, og samlet sett er ca. 18,3 prosent av landarealet vernet. Det desidert største verneområdet er Setesdal Vesthei Ryfylkeheiene landskapsvernområde som skal sikre villreinsens leveområder.

I henhold til naturavtalen skal vern av natur være representativt. Det er ikke tilfelle i Agder per i dag. Omtrent 50 prosent av landarealet består av skog, men kun 5,6 prosent av skogen er vernet. Til sammenlikning er 3,6 prosent av skogen satt av til byggeområder i kommunale planer. Mye av den verna skogen er impediment (uproduktiv), og det er faktisk planlagt å bygge ned mer produktiv skog i framtiden enn det vi har vernet fram til i dag.

Lenke til mer kunnskap:

<https://agdertall.no/areal-og-natur/arealregnskap/>

<https://www.fn.no/om-fn/avtaler/miljoe-og-klima/fns-naturavtale>

<https://www.hi.no/en/hi/nettrapporter/rapport-fra-havforskningen-en-2023-17>

4. Energi og klima

4.1 Klimaendring og klimatilpasning

Klimaendringene vil for Agder særlig føre til behov for tilpasning til kraftig nedbør og økte problemer med overvann; endringer i flomforhold og flomstørrelser; jordskred og flomskred, samt havnivåstigning og stormflo. Dette vil kunne påvirke samferdsel, bortfall av energiforsyning, bortfall av elektronisk kommunikasjon og skogbranner. Skader på kritisk infrastruktur vil ha store konsekvenser for samfunnssikkerheten.

FNs klimapanel lanserte i februar 2022 andre del av den sjette klimarapporten. Rapporten fastslår at vi er nødt til å følge en klimarobust utvikling som innebærer å kutte utslipp, tilpasse oss klimaendringene og samtidig fremme bærekraftig utvikling for mennesker og natur.

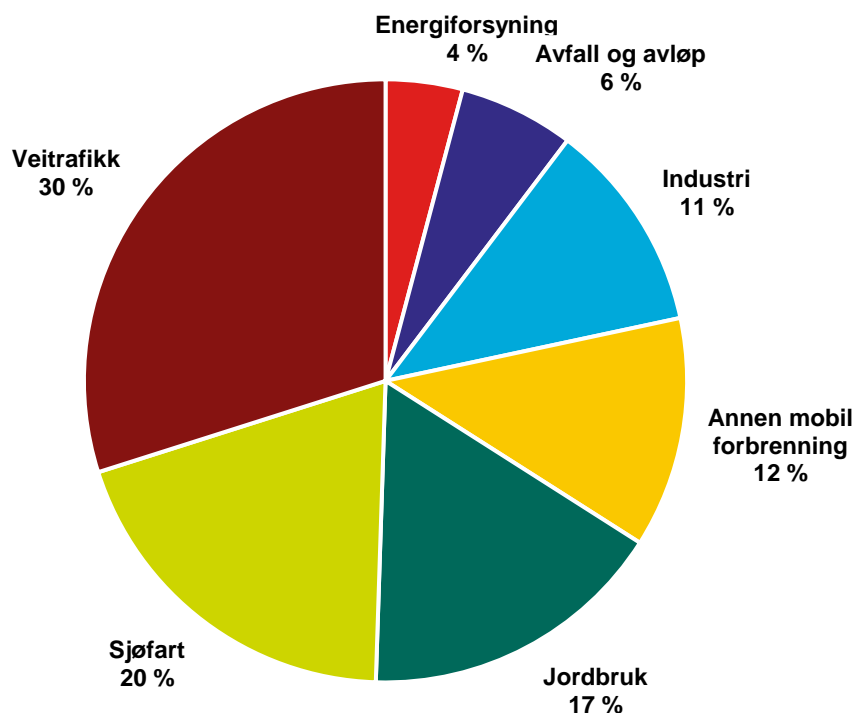
4.2 Stort behov for kutt i klimagassutslipp og energieffektivisering

I tråd med Norges oppfølging av Paris-avtalen har Agder, gjennom Regionplan Agder 2030, satt seg mål om at fylket må kutte 45 prosent av klimagassutslipp innen 2030. Nasjonalt har dette målet blitt hevet til 55%.

Miljødirektoratets kommunefordelte klimagassregnskap viser at utslipp av klimagasser i Agder i 2021 var på 1 237 868 tonn CO₂-ekvivalenter, sett bort fra kvotepliktig sektor. Agder har en utslippsreduksjon på 3,7 prosent fra referanseåret 2017 til 2021, men utslippene var tilnærmet uendret fra 2020 til 2021. Vi er dermed på etterskudd, og dette gjør at vi fremover må ta enda større kutt over færre år for å nå målsettingen i Regionplan Agder 2030.

Det viktigste elementet for å nå klimamålet er å bytte ut all bruk av fossil energi i transportsektoren med elektrisitet/hydrogen. Samtidig som det må satses på fangst av karbon og lagring (CCS) i avfallsforbrenning og industri.

Figur 4.1 viser de direkte klimagassutslippene for Agder, utover kvotepliktig sektor. Utslippene i kategoriene «Veitrafikk, sjøfart og annen mobil forbrenning» kommer fra bruk av bensin og diesel i ulike kjøretøy, sjøtransport og maskiner. Disse kategoriene utgjør 60 prosent av de samlede direkte utslippene på Agder. Det er her de største utslippskuttene kan tas.

Figur 4.1 Klimagassutslipp per sektor i Agder (2021)

Fylkeskommunen har derfor stilt seg bak visjonen om Electric Region Agder (ERA): «Verdens første helelektriske samfunn på 100 prosent ren energi innen 2030». Visjonen er resultat av et samarbeid med mer enn 50 regionale aktører. Målbildet Electric Region Agder 2030 handler om å utnytte ett av regionens globale fortrinn for å realisere en visjon om et Agder hvor alt er elektrisk, alt er fornybart. Dette betyr å erstatte forbrenningsmotorer med motorer som går på elektrisitet (eller hydrogen) på alle områder, som personbiler, vare- og tungtransport, bygg- og anleggsvirksomhet og sjøtransport.

Agder har gjennom en kombinasjon av sin beliggenhet, infrastruktur og vannkraftproduksjon en unik global fornybar kraft-posisjon. I et normalår har Agder et stort kraftoverskudd, men trenger et bedre kraftnett. Samtidig står verden i en energikrise som følge av krigen i Ukraina og i denne sammenheng er det særlig viktig med tiltak som bidrar til effektiv bruk av knappe energiresurser i Europa. I global sammenheng er energiproduksjon hovedgrunnen til økende nivå av klimagasser i atmosfæren.

4.3 Karbonfangst (CCS)

Elektrifisering kan i liten grad brukes for å redusere klimagassutslipp knyttet til industri og energiforsyning. Disse utslippene kommer i hovedsak fra kjemiske prosesser i kraftforedlende industri, eller fra brenning av avfall (Returkraft AS). Karbonfangst med lagring (CCS) vil være en viktig bidragsyter til å redusere disse

utslippene. Karbonfangst på Returkraft vil fange CO₂ tilsvarende 145.000 tonn CO₂ ekvivalenter. Dette tilsvarer 12 prosent av utslippene i Agder i ikke kvotepliktig sektor.

Lenke til mer kunnskap:

<https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjette-hovedrapport/>

<https://klimaservicesenter.no/kss/klimaprofiler/agder>

<https://electricregionagder.com/>

5. Mobilitet

5.1 Stor forfall på fylkesveinettet

Agder har over 4000 km med fylkesveg og er et transittfylke der godstransport mellom Oslo og Stavanger går igjennom fylket enten på veg eller bane. Det er også stor transportaktivitet på veg både innad, samt til og fra Agder. Europaveiene E18 mot Oslo og E39 mot Stavanger utgjør, sammen med Riksvei 9 gjennom Setesdal, «veiankeret i Agder» og er viktige transportåre for utviklingen av landsdelen. Videre utbygging av firefelts E18 og E39 styrker potensialet for transport av varer og tjenester i og gjennom regionen, men svekker samtidig konkurranseevnen for Sørlandsbanen og kollektiv persontransport.

Forfallet og etterslepet på infrastrukturen er svært omfattende, og påvirker trafiksikkerhet og framkommelighet. Bare på fylkesvegnettet viser en kartlegging fra 2021 et beregnet utbedringsbehov av kritisk forfall på rundt 900 millioner kroner. Det totale etterslepet på fylkesveinettet i Agder er betydelig større, og ble i 2013 beregnet til om lag 4 milliarder kroner.

5.2 Kollektivtrafikk, sykkel og gange

Agder har høy bilandel og færre som reiser kollektivt, sykler og går i forhold til landsgjennomsnittet. Tilgang til offentlig transport oppleves som dårlig i de mindre sentrale strøk, spesielt i Østre Agder (utenom Arendal og Grimstad) og i Listerregionen. Et bedre kollektivtilbud for barn er etterspurt.

Område	Kollektiv	Sykkel	Gå
Norge	11 %	5 %	20 %
Kristiansandsregionen	8 %	7 %	18 %
Arendalsregionen	4 %	3 %	15 %
Øvrige områder på Agder	3 %	2 %	12 %

Tabell 5.1 Transportmiddelfordelingen i Norge og ulike deler av fylket, RVU, 2018/2019.

Det er en utfordring å gjøre kollektivtransport konkurransedyktig overfor bilreiser, som ofte har mer direkteførte traséer, og kort gangtid til reisemålet. Høy snittfart er viktig fordi kollektivtransporten da styrkes i konkurransen med bilens viktigste fortrinn, reisetid. I mindre byer og distrikter er utfordringen først og fremst at markedsgrunnlaget for kollektivtrafikk er svakere, og at det ressursmessig er krevende å gi et kollektivtilbud med god nok kvalitet til at folk vil oppleve det som attraktivt på daglige reiser.

For Agder under ett oppgir 60,5 prosent at de har god tilgang til gang- og sykkelveier i 2019. Tallene er hentet fra Folkehelseundersøkelsen i Agder fra 2019. Det er en langt høyere andel som rapporterer godt utbygde gang- og sykkelveier i nye Kristiansand og Grimstad enn i de øvrige regionene. Østre Agder og Listerregionen har laveste andel som rapporterer godt utbygde gang- og sykkelveier. Også Nye Lindesnes ligger lavere enn gjennomsnittet for hele Agder.

Tall fra Ungdataundersøkelsen i Agder 2019 viser at 34,5 prosent av elever i ungdomskolen og videregående som gikk eller syklet til skolen. Regional plan for Mobilitet i Agder har satt målsetning om mobilitetsplanen om at 60 prosent av ungdommen går eller sykler til skolen i 2033.

5.3 Klima- og miljøutfordringene krever omstilling

Som en del av tiltakene for å nå klimamålene har EU og Norge en målsetting om å overføre godstransport fra vei til sjø- og bane. Agder, som stor eksportregion med strategisk plassering i internasjonale transportstrømmer, skal bidra til denne overføringen. Å tilrettelegge for mer gods på sjø og bane vil gi positive effekter på klima, miljø og trafikksikkerhet. Dersom en større andel av godstransporten skal overføres til sjø og bane, kreves en utvikling av havner med tilknytning til jernbane.

I perioden 2015-2020 har elektrifiseringen av veitrafikken mer enn doblet seg, og var i 2020 på 3 prosent. Elektrifiseringsgraden for personbiler var i 2020 på 10,6 prosent i Agder. I 2021 var 60 prosent av nybilsalget i Agder elektriske biler.

I dag er elektrifiseringsgraden til AKT på 5 prosent. Målet frem til 2033 er satt til 90 prosent. Ambisjon om elektrifisering av bussparken eller annet materiell med nullutslipp, krever utbygging av ladeinfrastruktur/energiinfrastruktur med tilstrekkelig kapasitet på bussanleggene og eventuelt etablering av infrastruktur for lading av buss i rute. Ved en fremtidig høy andel elektriske kjøretøy vil dette medføre nye krav til strømmettet. Det igjen vil kreve utvikling av infrastruktur og innføring av nye løsninger knyttet til produksjon og eventuell lagring av elektrisitet.

I Agder er det etablert 1278 offentlige ladepunkter. Av disse er det 328 hurtigladere. Per september 2022 hadde Agder har 28 369 registrerte elektrisk kjøretøy. Dette utgjør 16 prosent av bilparken.

Statens vegvesen og Miljødirektoratet har laget i 2022 en rapport som estimerer at det vil være 1,7 millioner elektriske personbiler, og 35 000 elektriske busser og lastebiler på veiene i 2030. For person- og varebiler i Agder forventer vi at det vil være behov totalt 800 hurtigladere i 2030, dette er i tillegg til et godt utbygd nett med

normallading (hjemme, på jobb, ved destinasjoner som hyttefelt, hoteller etc.). Estimert tar utgangspunkt i en bilpark med 66 prosent elbilandel og 175 elbiler per hurtiglader i 2030.

5.4 Digital infrastruktur

Det Digitale Agder har i mange år arbeidet for god mobil og bredbåndsdekning til husholdninger i landsdelen. Status i 2021 for kommunene i Agder viser at det er store variasjoner mellom kommunene i forhold til hvor mange som har tilbud om nyeste bredbåndsteknologi (fiber). Andelen som i 2021 hadde tilbud om nyeste bredbåndsteknologi (fiber) i Norge var 75,5 prosent. Andelen for Agder er nest høyest blant fylkene i landet og var i 2021 på 87,9 prosent. Dette er en kraftig økning for Agder og opp fra 63 prosent i Aust-Agder og 65 prosent i Vest-Agder i 2018.

Lenke til mer kunnskap:

<https://agderfk.no/vare-tjenester/regional-planlegging-og-utvikling/gjeldende-planer-og-strategier/areal-og-samferdsel/regional-plan-for-mobilitet/>

6. Utdanning og kompetanse

6.1 Utdanning

Å investere i utdanning er et viktig bidrag til å få flere i arbeid. Andelen med universitets- og høgskoleutdannelse sier noe om grad og type kompetanse i regionen.

	Grunnskolenivå	Videregående skolenivå	Fagskole	Universitets- og høgskolenivå, kort	Universitets- og høgskolenivå, lang
Agder	24,2	40,4	3,6	24,0	7,9
Norge	24,2	36,7	3,1	25,0	11,0

Tabell 6.1 Utdanningsnivå i befolkningen i Agder, 2021.

I Agder er det flere som har videregående skole som høyeste utdanning, og færre som har universitets- eller høyskoleutdanning enn gjennomsnittet i Norge.

Utviklingen av andelen med universitets- og høgskoleutdannelse i perioden fra 2016 til 2021, viser en økning på 3,2 prosentpoeng i Agder. Agder har per 2021 en andel på 31,9 prosent som har universitets- og høgskoleutdannelse, mens landsgjennomsnittet er 36,0 prosent. Avstanden til landsgjennomsnittet har vært stabil for Agder i perioden.

Gjennomføring av videregående opplæring måles fem år etter påbegynt opplæring for elever på studieforbereende programmer, og seks år etter start i Vg1 for elever som begynte på yrkesfag.

2016-kull	Samlet	Studieforbereende	Yrkesfag
Fullført og bestått	80,9	87,1	72,7
Grunnkompetanse	2,8	2,2	3,6
Fortsatt i opplæring	2,8	2,0	3,9
Fullført, ikke bestått	4,8	5,3	4,1
Sluttet	8,7	3,5	15,7

Tabell 6.2 Gjennomføring i videregående opplæring.

Etter innføringen av Kunnskapsløftet i 2006 har andel ungdommer som består videregående økt betydelig. Agder har hatt en høyere fullføringsgrad enn landsgjennomsnittet for elever som fullførte videregående opplæring i perioden 2015-2018. Siden 2019 har fullføringsgraden i Agder vært på nivå med landsgjennomsnittet for landet. Agder hadde enn fullføringsgrad på 80,9 prosent i 2022, mens gjennomsnittet for landet var 81,0 prosent.

Gjennomføringsgraden på studieforberevende utdanningsprogram er ca. 15 prosentpoeng høyere enn på yrkesfag, noe som først og fremst kan forklares gjennom elevenes grunnskolepoeng. Samtidig har studieforberevende enn lavere gjennomføringsgrad enn landet for øvrig.

Helhetlige yrkesfaglige utdanningsprogram er den viktigste satsingen for å øke gjennomføringen på yrkesfag. Det er også etablert LOS-tjenester i alle regioner i Agder, som skal følge opp ungdom som har falt ut av videregående opplæring.

Elevenes grunnskolepoeng er den viktigste faktoren for gjennomføring i videregående opplæring. Grunnskolepoengene i Agder har over tid vært lavere enn gjennomsnittet i landet. For 2023 har avstanden til resten av landet økt, og Agder er det eneste fylket med lavere grunnskolepoeng enn før pandemien.

Grunnskolepoeng	2020	2021	2022	2023
Agder	42,3	42,6	42,8	41,5
Nasjonalt	43,2	43,3	43,4	42,4

Tabell 6.3 Grunnskolepoeng.

Arbeidslivet har stort behov for fagarbeidere. Omfanget av nye lære- og opplæringskontrakter har økt betydelig de siste to årene. Mange bransjer kunne tatt inn flere lærlinger. Inkluderes fagbrev på jobbkontrakter har det vært en økning på 310 kontrakter fra 2020 til 2022.

Nye lærekontrakter	2020	2021	2022
Agder	1601	1831	1911

Tabell 6.4 Nye lærekontrakter i Agder.

Antall fag- og svennebrev har økt betydelig de to siste årene. Inkluderes ungdom med bestått kompetanseprøve oppnår 300 flere personer fag-, eller svennebrev eller kompetansebevis i 2022 enn to år tidligere.

Fag- og svennebrev	2020	2021	2022
Agder	1878	2064	2177

Tabell 6.5 Antall fag- og svennebrev, og bestått kompetanseprøve.

6.1 Fremtidens kompetansebehov

Demografisk endring, digitalisering, teknologi, innovasjon og andre endringer i arbeidslivet vil føre til endringer i kompetansebehovet.

Bedriftsundersøkelsen til NAV (2023) viser at næringslivet i Agder trenger 2 864 nye ansatte (300 færre enn i 2022), særlig stort er behovet innen helse og sosialtjenester samt bygg og anleggsbransjen. I 2021 var dette tallet på 1 800 personer. En av fem bedrifter sier de kan ta inn flere lærlinger. NHOs kompetansebarometer fra 2022 viser at 62 prosent av medlemsbedriftene i Agder har behov for fagarbeidere og 51 prosent sier de har behov for personer med fagskoleutdanning.

Lenke til mer kunnskap:

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/grunnskolepoeng/>

7. Arbeidsliv

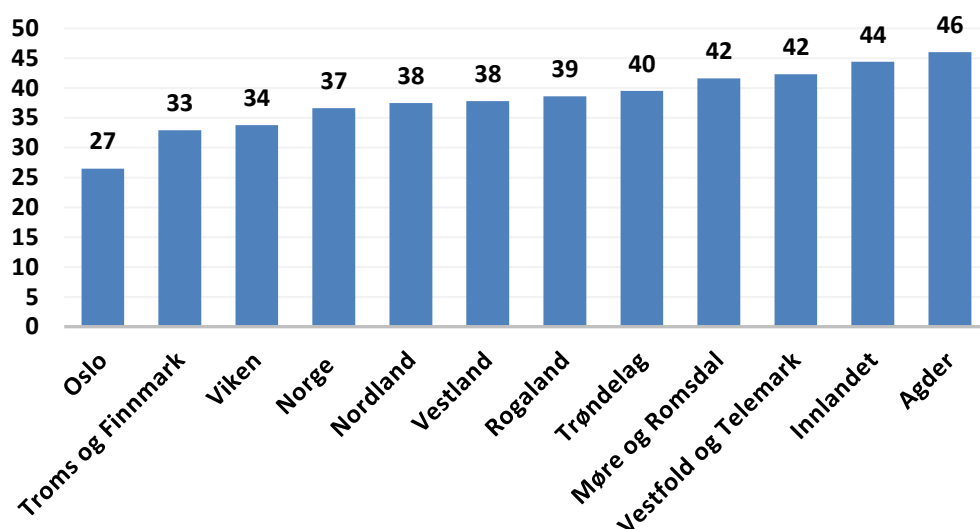
7.1 Lav sysselsetting generelt blant kvinner

Å ha en stor del av befolkningen i arbeid og inkludere flere av de som er i ytterkanten av arbeidsmarkedet, vil ha positiv effekt på verdiskaping og folkehelse, samtidig som det reduserer fattigdom og ulikhet.

Agder er det fylket med lavest sysselsettingsandel blant befolkningen mellom 20 og 66 år. I 2022 var andelen på 73,9 prosent, mens gjennomsnittet for landet var 77,4 prosent. Det er store variasjoner mellom kommunene på Agder. Det er lavere sysselsettingsandel helt øst i Agder, og høyere sysselsettingsandel i de minst sentrale kommunene.

Blant innvandrere (20-66 år) er det en lavere sysselsetting enn befolkningen ellers. Dette gjelder både blant menn og kvinner, men sysselsettingen er lavest for innvandrerkvinnene fra gruppe 2-land (ikke-vestlige land). Nasjonalt har andelen sysselsatte innvandrere fra gruppe 2 land (Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS) økt i perioden 2015-2022, fra 55 prosent i 2015 til 63 prosent i 2022. For Agder var tilsvarende andel 57 prosent i 2022, en liten nedgang fra 2021 (58 prosent).

Den kvinnelige yrkesdeltakelsen har vært økende over lang tid, men samtidig er arbeidsmarkedet i Norge svært kjønnsdelt. Kvinner og menn jobber i ulike sektorer og næringer, og menn har lederyrker i større grad enn kvinner. Generelt jobber kvinner mer deltid enn menn, og Agder har den høyeste andelen i landet. Imidlertid er andelen i Agder redusert fra 55,6 prosent i 2015 til 46,5 prosent i 2021. Landsgjennomsnittet var i 2021 på 36,6 prosent. Tall for 2021 viser at det er store regionale forskjeller, men alle kommunene på Agder (unntatt Bykle) har vesentlig høyere deltidsandel blant kvinner enn landsgjennomsnittet. I 15 kommuner jobber flertallet av kvinnene deltid.

Figur 7.1 Andel deltidsarbeidende kvinner 20-66 år 2021

7.2 Inntekt

Lønnsnivået i Agder er lavere enn landet som helhet. Gjennomsnittlig månedslønn for alle som jobber i Norge var 53 150 kroner i 2022. Tilsvarende månedslønn for alle som jobber i Agder var 49 310 kroner, 3 840 kroner lavere enn landsgjennomsnittet. Med unntak av Sirdal er det områdene rundt de største byene som har høyest gjennomsnittslønn. Blant deltidsansatte kvinner har de som jobber i Agder den laveste gjennomsnittlige månedslønnen i landet.

Egen inntekt gir handlingsrom i eget liv. Det er en direkte sammenheng mellom økonomiske ressurser og helse fordi privatøkonomien påvirker tilgang til helsefremmende forbruk. Majoriteten av befolkningen i Norge har en relativt høy levestandard og tilhører husholdninger med relativt god økonomi. Omfanget av fattigdom i absolutt forstand er begrenset.

Likevel er det noen som lever med en inntekt og levestandard som ligger betydelig lavere enn den generelle levestandarden i samfunnet. Svak eller manglende tilknytning til arbeidslivet er en viktig årsak til fattigdom og lav inntekt. Lav inntekt øker sannsynligheten for dårlig selvopplevd helse, sykdom og for tidlig død. I tillegg har det å vokse opp i familier som over tid har lav inntekt stor betydning for barnas helse og velferd.

Utviklingen viser at stadig flere barn vokser opp i familier med vedvarende lavinntekt. Siden årtusenskiftet har andelen blitt tredoblet. Andelen er høyere og øker mer i Agder enn landsgjennomsnittet. De to siste årene har tendensen flatet noe ut. Status for siste tilgjengelige periode 2019-2021 er at andel barn (0-17 år) i husholdninger

med vedvarende lavinntekt er 13,5 prosent i Agder og 11,5 prosent samlet for Norge.

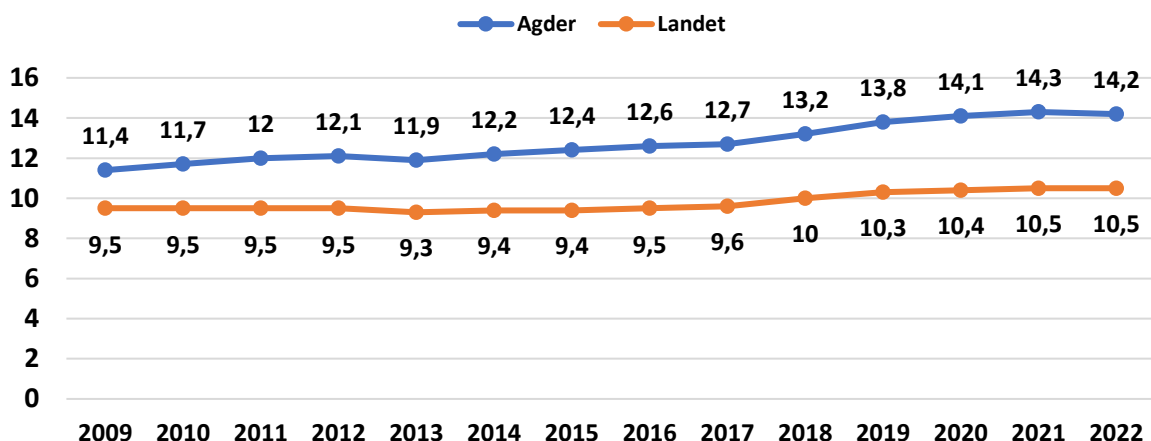
7.3 Stønader fra NAV øker

NAV utbetalte 32,9 milliarder kroner i Agder i 2022, en økning på 4 prosent fra 2021. Dette skyldes i stor grad økningen av antall mottakere av pensjon og uføretrygd. Alderspensjon utgjorde 46 prosent av beløpet, mens 26 prosent av utbetalingene var til uføretrygd.

Av de største stønadene hadde arbeidsavklaringspenger den største prosentmessige økningen med 9 prosent, etterfulgt av sykepenger med 7 prosent. Utbetalingene til dagpenger i Agder ble redusert med 54 prosent fra 2021 til 2022. Dette har sin forklaring i at arbeidsledigheten har blitt redusert etter årene med nedstengninger på grunn av pandemien.

Ved utgangen av 2022 mottok 364 400 personer uføretrygd i Norge. Antallet økte med 1 prosent fra 2021, og ifølge NAVs prognose vil veksten fortsette i 2023 og 2024. Både antallet og andelen personer som mottar uføretrygd har vokst jevnt i flere år, men noen grupper øker mer enn andre. Blant annet er det mange flere kvinner enn menn som blir uføretrygdet helt, eller delvis. Over tid har vi også sett en sterkere vekst i andelen uføre under 30 år.

Per desember 2022 var Agder fylket med høyest andel uføretrygdede på 14,2 prosent, mens andelen samlet for Norge var 10,5 prosent. Det er en tendens til utflating, da andelen ved utgangen av juni var 14,3 prosent.

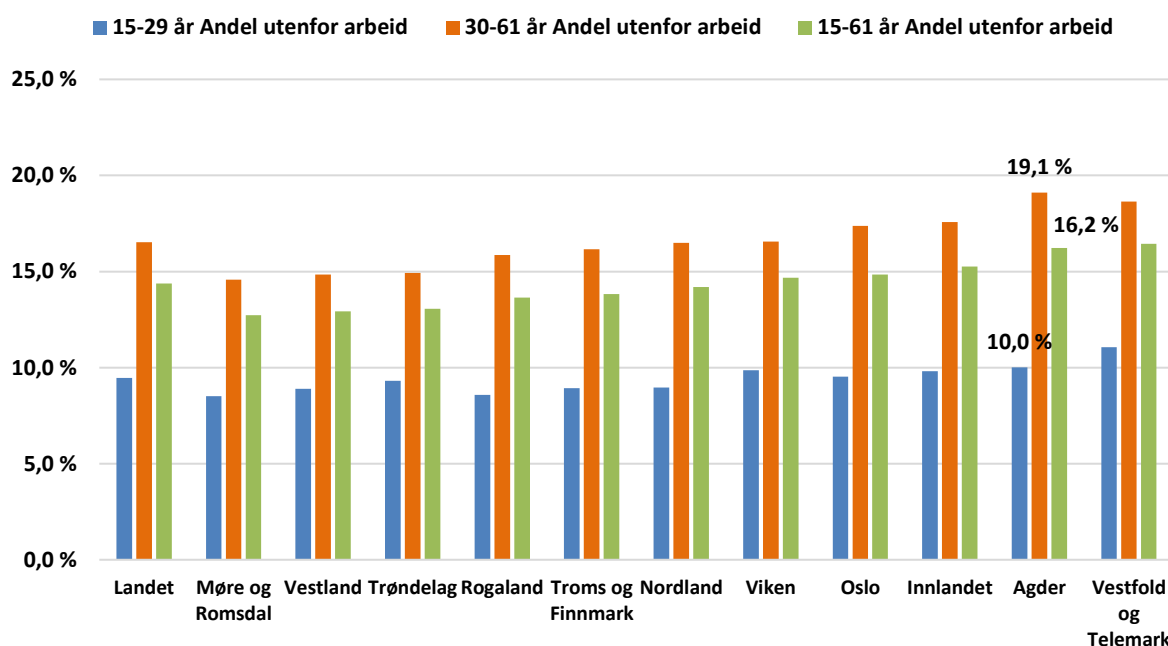

Figur 7.2 Andel i prosent av befolkningen 18-67 år som er ufør (per desember)

7.4 Utenforskap

Som deltagelse i arbeidslivet er knyttet til velferd langs flere dimensjoner som helse, levealder og materiell levestandard, er utenforskap fra arbeidslivet knyttet til uhelse, lavere levealder og fattigdom. Agder har et stort utenforskap fra arbeidslivet og ligger klart over landsgjennomsnittet på alle indikatorer for utenforskap.

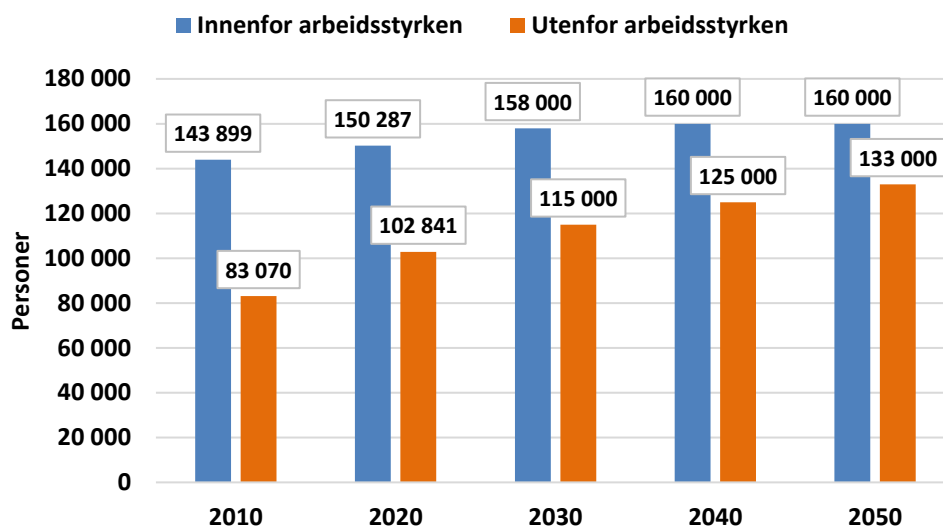
SSB publiserer statistikk i tilknytning til arbeidsstyrkestatus inkludert NEET for personer 15 år og eldre. NEET er forkortelse for “Not in Employment, Education or Training” som på norsk tilsvarer utenfor arbeid, utdanning eller opplæring. Ifølge denne statistikken var 16,2 prosent av befolkningen (15-61 år) i Agder utenfor arbeid, utdanning og arbeidsmarkedstiltak i 2021. Dette utgjorde 30 483 personer. Bare Vestfold og Telemark hadde større andel enn Agder. Fordeling på aldersgrupper (figur 7.3) viser at Agder ligger høyest i landet for aldersgruppen 30-61 år (19 prosent) og nest høyest i landet for aldersgruppen 15-29 år (10 prosent).

Figur 7.3 Andel av befolkningen (aldersfordelt) som står utenfor arbeid, utdanning eller opplæring (2021)

7.5 Den arbeidende delen av Agders befolkning antas å synke

Statistikk over befolkningens tilknytning til arbeidslivet i dag kan brukes til å skissere et fremtidsbilde i forholdet mellom de som står innenfor eller utenfor arbeidslivet. Forutsetninger for framskrivningen er at befolkningens tilknytning til arbeid og velferdsordninger er lik dagens mønster (snitt 2018-2021), og befolkningsutviklingen blir slik den er spådd til å bli frem mot 2050 (SSBs hovedalternativ).

Figur 7.4 Arbeidsstyrkesenario for Agder mot 2050

Figur 7.4 viser et scenario der det fra i dag (2021) til 2050 kommer 9000 flere personer innenfor arbeidsstyrken, men også 33 000 personer flere utenfor arbeidsstyrken. Framskrivinger viser at for hver nye sysselsatt vi får fra 2021-2050, får vi fire nye ytelsesmottakere i Agder. Dette vil skje dersom 2021-mønsteret i befolkningens tilknytning til arbeidsmarkedet ikke endres og by på store utfordringer.

8. Næringsliv

8.1 Agder – en sterk industriregion

Agder har et arbeids- og næringsliv som er mindre variert, og mer industritungt, enn mange andre regioner i Norge. En egen indeks benyttes for å kunne sammenligne hvor variert næringslivet i et fylke er i forhold til de andre fylkene i landet (Herfindals indeksen). Den viser at kun Troms og Finnmark, Innlandet og Nordland har et mindre variert arbeidsliv enn Agder. Agder ligger likt med Vestfold og Telemark.

De største hovednæringene i Agder, målt etter andel sysselsatte, er helse- og sosialtjenester, varehandel, bygge- og anleggsvirksomhet, industri og undervisning. To tredeler av de sysselsatte jobber i privat sektor. Sammenliknet med landet ellers, har vi en lav andel lønnstakere særlig innen akademiske yrker, men relativt flere innen salgs- og serviceyrker og håndverkeryrker. Største enkelt næringer i Agder, målt i andel sysselsatte, er undervisning, helsetjenester og detaljhandel.

Agder er en sterk industriregion, og industrinæringer som prosess- og mekanisk industri og leverandørindustri for olje- og gassvirksomhet står særlig sterkt. Agder har sterke klynger og nettverk bla innen leverandørindustri, prosessindustri, reiseliv og IKT, og fremvoksende nettverk blant annet innen marine næringer, trebaserte næringer og digital handel. Innenfor flere av disse næringene skjer det en betydelig digitalisering, automatisering og robotisering. Dette vil få stor betydning for ressursbruk og for hvordan tjenester utføres og mottas.

Agder har gjennom en kombinasjon av sin beliggenhet, infrastruktur og vannkraftproduksjon en unik global fornybar kraft-posisjon. Det er over tid blitt produsert om lag dobbelt så mye energi som fylket forbruker.

8.2 Eksport og verdiskapning

Agder er blant landets største eksportører av industrielle produkter. Eksporten er basert på et variert næringsliv som leverer blant annet til olje- og gassektoren, solcelle-, vindmølle- og bilindustrien, farmasøytisk industri, samt høyteknologisk bearbeiding av metaller.

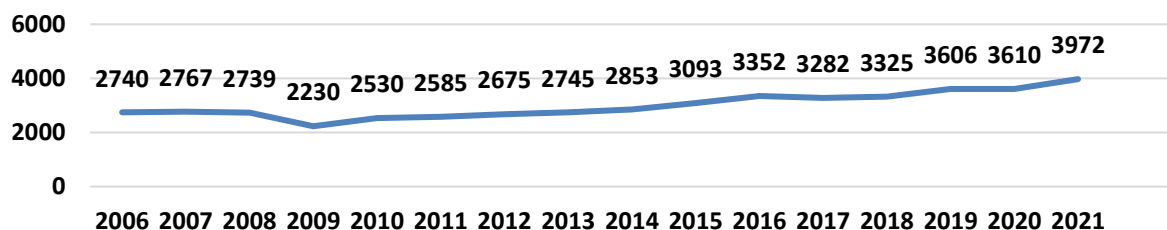
I 2022 var verdien av den samlede vareeksporten fra Agder på 48,6 milliarder kroner. Det utgjør ca. 9 prosent av samlet norsk fastlandseksport. Regionens tyngdepunkt er særlig innen eksport av bearbeidede varer (blant annet metaller, jern og stål) og kjemiske produkter. Agders samlede eksportverdi av bearbeidede varer var 43,1 milliarder kroner i 2022, noe som er høyest av alle fylkene i Norge.

Den samlede verdiskapingen i Agder var i 2020 på ca. 123 milliarder kroner. Det utgjør ca. 4 prosent av den samlede verdiskapingen i landet. Hvis vi ser på perioden fra 2010-2020, så har verdiskapingen økt med 33 prosent i Agder. Dette er en litt høyere vekst enn for landet samlet som var på 32 prosent i samme periode. Største bidragsyterne i verdiskapingen i regionen er industrien, helse- og omsorgstjenester og varehandel.

8.3 Gründerregion med mange nyetableringer

Agder har en stor eksport av industrielle produkter og har et variert næringsliv med mange nyetableringer. I 2021 ble det etablert ca. 4 000 nye foretak i Agder, noe som utgjør 5,3 prosent av alle nyetableringer i landet. Antall nyetableringer per 1 000 innbyggere har i perioden 2015-2021 økt fra 10,5 til 12,9. I samme periode har gjennomsnittet for Norge økt fra 11,2 i 2015 til 14,0 i 2021.

Hoveddelen av nyetablerte foretak er innen næringer som eiendom, bygg og anlegg, kunstnerisk virksomhet og underholdningsvirksomhet, og detaljhandel.

Figur 8.1 Antall nyetableringer i Agder 2006 -2021.

Det har vært en liten økning i andel foretak som har overlevd i fem år fra etableringsåret i perioden fra 2015 til 2019. I 2015 var andelen 29,6 prosent og denne har økt til 31 prosent i 2019. Hvis vi ser på tall for Norge, har andelen foretak som har overlevd fem år økt fra 27,3 prosent i 2015 til 27,6 prosent i 2019. Agder har en høyere overlevelsesrate enn landsgjennomsnittet.

Antall FoU årsverk har økt med 58 prosent i Agder i perioden 2010-2020. I samme periode har utgiftene til FoU økt med 96 prosent. Agder har sammenlignet med de andre fylkene i landet ganske liten aktivitet innen forskning og utvikling. Det er kun fylkene Møre og Romsdal, Innlandet og Nordland som har mindre utgifter til FoU.

Næringsstruktur har betydning for forskningsaktivitet i næringslivet. Agder har mye industri. Mens forskning tradisjonelt er en viktig aktivitet i de store prosessindustribedriftene, er det i den mekaniske industrien tradisjon for mer erfaringsbasert og kundedrevet innovasjon.

8.4 Reiselivsnæringen har en sterk posisjon

Reiselivsnæringene omfatter bransjene overnatting, servering, transport, formidling og opplevelser/aktiviteter/attraksjoner. Den norske reiselivsnæringen har opplevd stabilt høy vekst i årene før korona-pandemien. Reiselivsnæringen i Agder hadde en samlet verdiskaping på 3,6 milliarder kroner i 2019.

Transport har høyest verdiskaping, deretter kommer servering, overnatting, opplevelser og formidling. Under pandemien forsvant store deler av markedene, i 2021 var verdiskapingen redusert til 2,6 milliarder kroner, men i 2023 vil trolig inntektene passere 2019-nivå.

Lenke til mer kunnskap:

https://www.nho.no/regionkontor/nho-agder/nokkeltall_naringsliv_agder/

<https://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/reiseliv>

9. Kultur og fritid

Kultur, idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv, samt arenaer for tro og livssyn, er viktig for innbyggernes levekår. De bidrar til å utvikle kreativitet og god folkehelse, deltakelse og sosial integrering. Frivillig sektor er en sentral del av Agders kulturliv. Kulturlivet er i sterk utvikling, og det er gjennomført en satsing på kulturbygg i mange kommuner. Store kulturarenaer og formidlingsbygg kan gjøre Agder til en nasjonal kulturregion.

Bruken av kulturtilbud og deltagelse i fritidsaktiviteter har de senere år vært preget av koronapandemien og restriksjonene som ble innført. Dette har ført til at tilbud, aktivitet og deltagelse har vært redusert. Perioden etter pandemien har vært dominert av medieoppslag om blant annet lavere kinobesøk, lavere konsertbesøk, og frafall av frivillige i idrett og andre aktiviteter. Dette gir indikasjoner på at pandemien endret befolkningens vaner og preferanser. Det er derfor vanskelig å konkludere tydelig når det gjelder utviklingstendenser de senere år: Skyldes for eksempel nedgangen i ungdoms deltagelse i organiserte fritidsaktiviteter pandemi, eller er det uttrykk for en mer langsiktig utvikling? Følgelig blir det viktig å følge med framover på hvorvidt deltagelsen i aktivitet, frivillig engasjement og bruken av kulturtilbud øker igjen, eller om nedgangen vedvarer.

Norsk kulturindeks publiseres av Telemarksforskning og sammenligner kulturnivået i fylkene. Agders rangering faller på Norsk kulturindeks, både når det gjelder den overordna indeksen og innbyggertilfredshet, selv om Agder samlet bruker mer penger på kultur enn landsgjennomsnittet. På den overordnede kulturindeksen kom Agder i 2017 på en 6. plass med 183 poeng. I 2021 falt Agder til en 9.plass med 147 poeng. Når det gjelder innbyggernes tilfredshet og opplevd mulighet til å delta i ulike kulturaktiviteter har Agder har falt fra en 5. plass i 2017 til 8.plass i 2021.

9.1 Fritidstilbud og utenforskap

Organiserte fritidsaktiviteter er en viktig kilde til fellesskap, identitet og mestring blant ungdom. De aller fleste deltar i organiserte fritidsaktiviteter i løpet av oppveksten, men mange faller fra organisert idrett i løpet av ungdomstiden. Et trygt og godt fritidstilbud er særlig viktig som «beskyttelsesfaktor» for barn og unge i sårbare livssituasjoner.

I den nasjonale Ungdata-undersøkelsen ser man en markant nedgang i andelen som er med i organiserte fritidsaktiviteter de siste årene, og endringen er størst på ungdomstrinnet. Nedgangen startet før pandemien, men størstedelen av nedgangen skjedde i forbindelse at mange organiserte fritidsaktiviteter var stengt eller hadde redusert tilbud i løpet av koronapandemien.

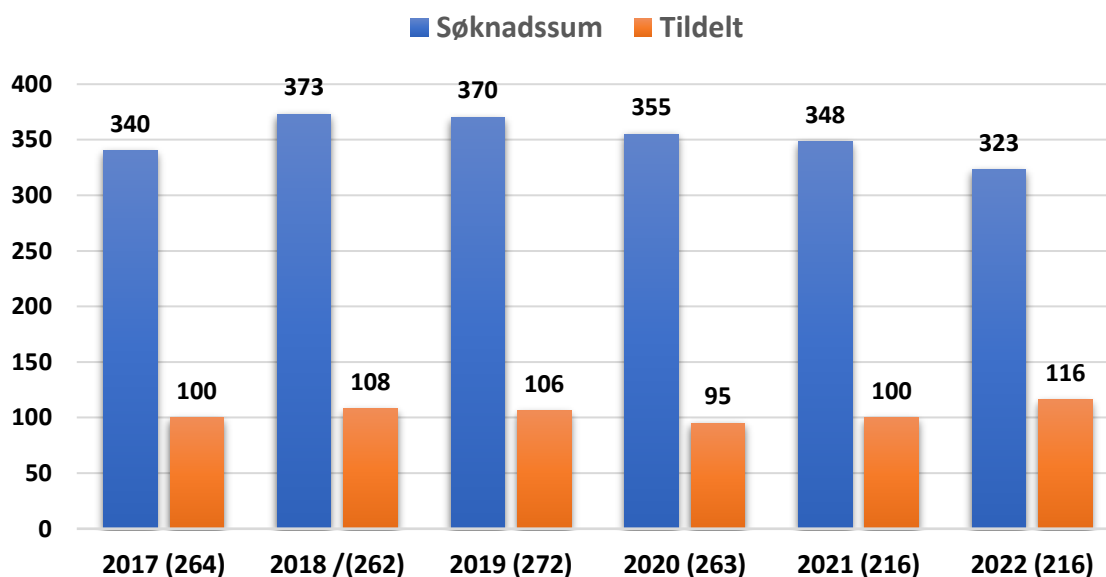
Prosentandelen som oppgir at de er med i en organisasjon, klubb, lag eller forening var i 2022 på 52 prosent (58 prosent på ungdomsskolen og 41 prosent på videregående), omtrent som i landet som helhet. Til sammenligning var den samlede prosentandelen 56 prosent i 2019. Det er stor variasjon mellom kommunene i Agder når det gjelder ungdoms deltakelse i organiserte aktiviteter.

Omfanget av ungdom som opplever at foreldrene av og til eller ofte mangler penger til å betale for fritidsaktiviteter er likt som landet som helhet. 15 prosent av ungdomsskoleelever i Agder oppgir i Ungdataundersøkelsen at de mangler penger til å kunne delta i fritidsaktiviteter, og 17 prosent av elevene på videregående. I Agder varierer andelen fra kommune til kommune, fra 3 prosent til 25 prosent.

9.2 Spillemidler til idrettsanlegg

Anlegg skaper aktivitet og spillemidlene er et viktig incitament for å realisere nye og moderne idrettsanlegg. Det gjelder både ordinære idrettsanlegg, friluftslivsanlegg og nærmiljøanlegg som bidrar til barn og unges egenorganiserte fysisk aktivitet.

Figur 9.1 viser søknadsbeløp og tildeling av spillemidler for Agder i perioden 2017-2022. Søknadsbeløpet hadde en topp i 2018 og 2019 før den har blitt redusert. Søknadsbeløpet har i alle år vært betydelig høyere enn tildelt beløp. Samtidig har tildelt beløp økt gradvis hvert år fra 2020. Differansen mellom det årlige søknadsbeløpet og summen som tildeles i Agder har gått noe ned etter koronapandemien. Det må fortsatt beregnes ca. tre års ventetid på spillemidler fra første søknads år. Søknadene og tildelingene viser en dreining mot store kostnadskrevende flerbruksanlegg som også skal fungere som sosiale møteplasser.

Figur 9.1 Utvikling av søknadsbeløp og tildeling av spillemidler 2017- 2022 (antall søknader i parentes).

Norsk idrettsindeks publiseres av Telemarksforskning og er en oversikt over idrettsaktivitet og idrettsanlegg i Norge. Der kan man finne antall aktive innen en rekke idretter.

På en rangering basert på andelen av befolkningen som er aktive i idrett var Agder på 8. plass av 11 fylker i 2020. Agder bruker også mindre penger per innbygger på idrett og idrettsanlegg enn landsgjennomsnittet. Med 768 kroner per innbygger i 2020 plasseres Agder på en 9. plass av 11 fylker.

9.3 Bevaring av kulturminner – et viktig arbeid

Agders lange kystlinje mot Nordsjøen har i stor grad preget landsdelens historie. Fra de første menneskene som kom til landsdelen for mer enn 10.000 år siden til i dag. De fleste spor etter menneskelig aktivitet finnes derfor langs kysten og langs de sentrale dalførene. I perioder med stort befolkningspress, ble også heiene tatt i bruk.

Kulturminner er en del av Agders historie, det bygger identitet og skaper verdier. Nasjonalt er det et mål at tapet av verneverdige kulturminner skal minimeres. Det finnes ikke analyser av dette for Agder, men funn fra Riksantikvarens miljøovervåkingsprogrammer kan indikere utviklingen regionalt. Funnene indikerer at tapet av verneverdige kulturminner har sunket noe og nå er i underkant av 1%. Andelen av truede bygninger er klart høyest i spredtbygde områder. Særlig er bygningene knyttet til primærnæringene truet samtidig som sjøhus/naust er den bygningstypen vi taper mest av.

Lenke til mer kunnskap:

<https://kulturindeks.no/indeks>

<https://idrettsindeks.no/>

<https://www.riksantikvaren.no/miljoovervakning/>

10. Helse

10.1 Generelt god helse i befolkningen

God helse og livskvalitet er en grunnleggende forutsetning for menneskers mulighet til å nå sitt fulle potensial og for å bidra til utvikling i samfunnet. Den enkeltes helsetilstand henger nøye sammen med andre utviklingstrekk i samfunnet, og påvirkes av miljø, økonomi og sosiale forhold.

Den generelle helsen til nordmenn er god. Ungdata (2022) og Folkehelseundersøkelsen i Agder (2019) viser at de aller fleste innbyggerne i Agder har god fysisk og psykisk helse. De siste 30 årene har alle grupper i landet fått bedre helse, men det er store og økende sosiale helseforskjeller i Norge. De med best helse forbedres mest, de med dårligst helse forbedres minst. Helse, sykdom og levevaner varierer mellom kjønn, aldersgrupper og etnisitet.

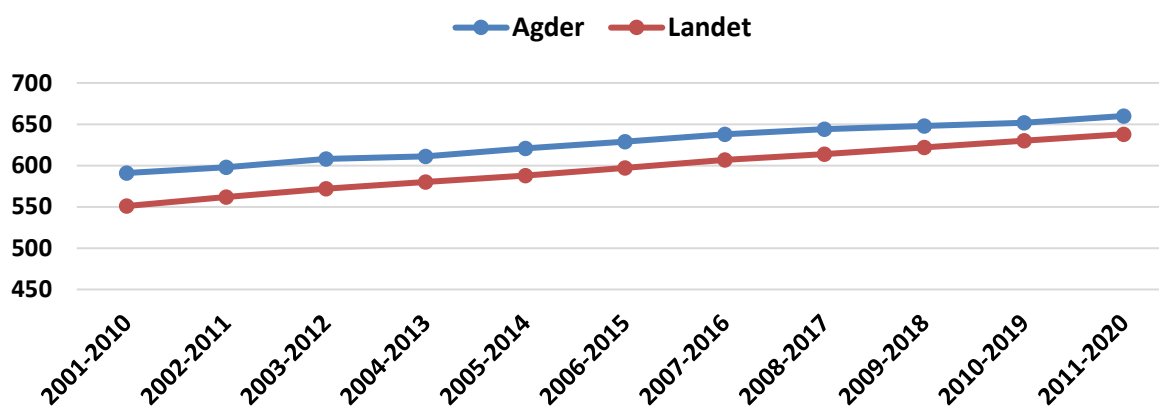
Forventet levealder er en viktig pekepinn på hvordan det står til med folkehelsen i et land eller en kommune. Norge har litt høyere forventet levealder enn andre land i Norden, og i 2021 var den 83,9 år for kvinner og 80,1 år for menn. Det er noe lavere forventet levealder i Agder enn i landet som helhet. De siste tiårene har livslengden økt med to-tre år hvert tiår. Mesteparten skyldes bedre levekår, men også moderne medisinsk behandling har gitt viktige bidrag. De senere årene har imidlertid antall som lever med ikke-smittsomme sykdommer (levevanerelaterte) sykdommer og plager økt.

På grunn av den demografiske endringen med flere eldre, vil ikke smittsomme sykdommer øke. Med dårlig munnstell (hjemmeboende, institusjonsbeboere) blir den generelle helsen forverret, som igjen krever flere hender i pleie/omsorg. Oral helse deler de samme risikofaktorene som ikke smittsomme sykdommer.

10.2 Levevaner påvirker helsen

Sykdomsbyrden i et samfunn omhandler for tidlig død og redusert livskvalitet. Sykdomsbyrde-beregninger viser hvordan ulike sykdommer, skader og risikofaktorer rammer en befolkning i form av redusert livskvalitet og dødelighet. I Norge og på Agder er det ikke smittsomme sykdommer som utgjør den største sykdomsbyrden.

Kreft er den største sykdomsgruppen som forårsaker død, også når vi ser på framskrivninger frem mot 2050. Kreft, som andre ikke-smittsomme sykdommer, er karakterisert ved at sykdomsbyrden i stor grad er knyttet til de eldre, og at vi blir stadig flere eldre. Figur 10.1 viser en markant økning av nye tilfeller av kreft (alle kreftformer) det siste tiårene. Agder har i hele perioden ligget over landsgjennomsnittet.

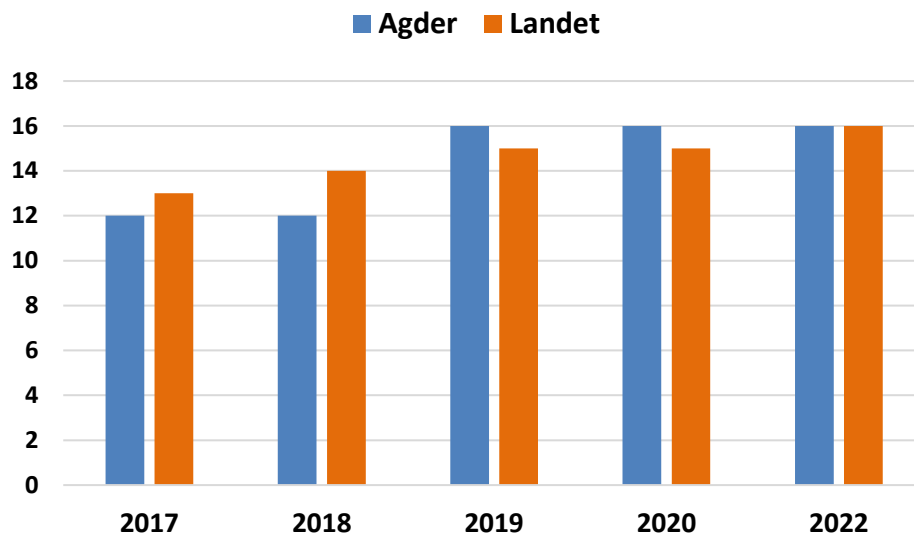

Figur 10.1 Nye tilfeller av kreft per 100 000 innbyggere per år.
Statistikken viser 10 års gjennomsnitt (dvs. gjennomsnitt for 10-årsperioder)

Fysisk inaktivitet, usunt kosthold, skadelig bruk av alkohol og bruk av tobakk har stor innvirkning på utvikling av sykdom. Ifølge kreftregisteret kan 1 av 3 krefttilfeller forebygges. Felles for de levevanerelaterte sykdommene, som kreft, diabetes, hjertekarsykdom, demens, fedme og KOLS (kalt ikke-smittsomme sykdommer) er at de i stor grad har de samme risiko- og beskyttelsesfaktorene. De samme faktorene er også knyttet til utvikling av psykiske- og muskel- og skjelettplager.

Kosthold og ernæring er sammen med tobakksbruk de viktigste risikofaktorene for sykdom, redusert livskvalitet og tidlig død.

Psykiske plager og lidelser er en sentral folkehelseutfordring. God psykisk helse skapes der folk lever sine liv, og innsatser rettet mot de overfor beskrevne utfordringer vil påvirke den psykiske helsa i befolkningen positivt. Å høre til er et grunnleggende behov for mennesker. Å stå utenfor fellesskapet, om det er skoleklassen, arbeidslivet eller nærmiljøet er en risiko for fysisk og psykisk sykdom.

Figur 10.2 Andel ungdomsskoleelever som har mange psykiske plager. Omfatter de som i gjennomsnitt oppgir å være ganske mye eller veldig mye plaget i løpet av siste uke. (Kilde: FHI/Ungdata)

Figuren over viser at psykiske plager blant ungdomsskoleelever i Norge har økt de siste årene og stabilisert seg rundt 16 prosent. Tilsvarende viser tall fra folkehelseundersøkelsene i fylkene viser at omkring 14 prosent av den voksne befolkning over 18 år har psykiske plager. Agder følger omtrent den nasjonale trenden. Kvinner oppgir mer enn menn at de har psykiske plager, og unge mer enn eldre.

11. Samfunnssikkerhet og beredskap

Risikobildet i samfunnet blir stadig mer komplekst og krevende å håndtere og det berører alle nivåer, fra nasjonal til lokalt. Hendelser de siste årene gjør at samfunnssikkerhet og beredskap har blitt satt på agendaen på en annen måte enn tidligere. Regionalt og lokalt nivå må ha en god grunnberedskap og krisehåndteringsevne som fungerer uavhengig av hva som inntreffer. Dette oppnås gjennom gode risiko- og sårbarhetsanalyser, god egenberedskap og øvelser.

Statsforvalterne skal utarbeide en oversikt over regional risiko og sårbarhet i fylket og sammenstille dette i en fylkesROS. I Agder er dette ROS Agder. Gjeldende versjon av denne er fra 2017. Revisjon pågår og ferdigstilles innen utløpet av 2023.

I et regionalt perspektiv kan flere utfordringer trekkes fram. Klimautviklingen medfører et stadig mer ekstremt værbilde. Vi erfarer varmere, våtere og villere vær som gir stadig flere flom- og rashendelser og lengre. Et forverret klima gir nye håndteringsutfordringer og gode evalueringer er viktige slik at krisehåndteringsevnen kan holde følge.

Digitaliseringen i samfunnet øker, stadig flere tjenester blir digitale. Digitalisering innebærer økt risiko, da digitale tjenester er avhengig av at elektronisk kommunikasjon fungerer. Gode risiko- og sårbarhetsanalyser kan avdekke risikoer knyttet til alle ledd i digitale tjenester.

Som følge av økt digitalisering og det grønne skiftet er behovet for høy oppetid på kraftforsyning og elektronisk kommunikasjon økende. På regionalt og lokalt nivå er det viktig å ha kunnskap om kritiske infrastrukturer som understøtter dette og at samfunnsutviklingen tar hensyn til de behovene eierne har for å kunne holde en høy oppetid. I kommunale og fylkeskommunale planprosesser er det viktig med oversikt over og god dialog med eiere av kritisk infrastruktur. Dette forenkles ved at Agder i større grad enn andre fylker er svært enhetlig med f.eks. kun en kraftnettleverandør.

Totalforsvaret er summen av militær og sivil beredskap og har fått økt fokus som følge av krig i Europa. Begrepet omfatter sivilsamfunnets støtte til Forsvaret og motsatt. I en gitt situasjon vil Forsvarets behov gå foran andre i samfunnet. På regionalt og lokalt nivå er det viktig å ha oversikt over hva dette i praksis kan innebære. Som følge av krigen i Ukraina opplever vi en økt flyktningetilstrømming også til Agder. Flyktninger er en ressurs som kan bidra positivt i lokalsamfunnet, men innebærer også en økt belastning på allerede anstrengte helse- og oppvekstsektorer.

Lenke til mer kunnskap:

<https://agdertall.no/>

https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/tool/megatrends-hub_en

<https://www.statsforvalteren.no/agder/samfunnssikkerhet-og-beredskap/ros-agder/risiko-og-sarbarhetsanalyse-for-agder/>

12. Avslutning og veien videre

Kunnskapsgrunnlaget er en del av grunnlaget for justeringer av Regionplan Agder 2030 og Regional planstrategi. Kunnskapsgrunnlaget er også viktig for å identifisere hvilke behov det er for regionale planer og strategidokumenter i perioden 2024-2027. Kunnskapsgrunnlaget vil kontinuerlig oppdateres i takt med tilgang på ny og/eller oppdatert statistikk.

Innholdet i dette kunnskapsgrunnlaget danner grunnlaget for de utfordringene og mulighetene som blir trukket frem i dokumentet «Agders utfordrings- og mulighetsbilde».

Generelt viser vi til vår hjemmeside <https://agdertall.no/> for eventuelle utdypende statistikker eller oppdaterte tall.

AGDER
fylkeskommune

Agder fylkeskommune
Postboks 788, Stoa
NO-4809 Arendal

Besøksadresse Kristiansand:
Tordenskjolds gate 65

Org.nr.: 921 707 134
Bank: 3207.28.74993

Besøksadresse Arendal:
Ragnvald Blakstads vei 1

www.agderfk.no

